

Bestuurlijke samenvatting UNESCO dossier Hollandse Waterlinies

**HOLLANDSE
WATERLINIES**

Stelling van Amsterdam

**NIEUWE HOLLANDSE
WATERLINIE**

Inleiding

Voor u ligt de bestuurlijke samenvatting voor het Unesco nominatiedossier voor de Hollandse Waterlinies. Dit nominatiedossier is een voorstel voor de uitbreiding van het werelderfgoed Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Samen zijn de beide linies straks het Werelderfgoed Hollandse Waterlinies.

Toegevoegde waarde Unesco status

Het behalen van de werelderfgoedstatus in 2020 als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam is een bevestiging en erkenning van de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' of 'Outstanding Universal Value' (OUV) van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en een bekroning van de inspanningen die hiervoor zijn gedaan. De Unesco werelderfgoedstatus versterkt het behoud en de ontwikkeling van de Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie. De status onderstreept en bevestigt de betekenis van dit unieke erfgoed en daarmee de betekenis voor de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit in ons land. Het biedt daarnaast economische en maatschappelijke kansen, de mogelijkheden om meer (internationale) bezoekers naar het gebied te trekken en de mogelijkheden om de exploitatie van het gehele erfgoed te bestendigen en de beleving te vergroten.

Deze uitbreiding maakt het verhaal van de verdediging van Holland, het economische en bestuurlijke hart van Nederland, met 'Water als bondgenoot' compleet. Dit verhaal start in 1815, de bescherming van de stad Utrecht was de directe aanleiding om de Nieuwe Hollandse Waterlinie aan te leggen. Tot op dat moment vormde de Oude Hollandse Waterlinie de belangrijkste verdedigingslijn. Bij de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie werd ook gebruik gemaakt van twee middeleeuwse kastelen, een aantal vestingen en 17e eeuwse forten van de Oude Hollandse Waterlinie. Deze aanleg van de Stelling van Amsterdam, vanaf 1880 aangelegd rond Amsterdam, is het sluitstuk van het verhaal. Als het land dreigde te vallen was de hoofdstad het laatste toevluchtsoord voor burgers, militairen en gezagsdragers; het nationaal reduit. De uitbreiding van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie brengt de ontwikkeling van meer dan 300 jaar krijgstechniek en waterstaatkundige kennis samen. De voortschrijdende techniek maakte het mogelijk om inundaties steeds preciezer en sneller uit te voeren.

In 1996 is de Stelling van Amsterdam door UNESCO opgenomen op de Werelderfgoedlijst. In de jaren daarna zijn ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden gaan investeren in het opknappen en herbestemmen van verschillende onderdelen van de Stelling van Amsterdam. In 1999 is de Nieuwe Hollandse Waterlinie door het Rijk aangewezen als Nationaal project. Dit was de start van de herontwikkeling in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

In de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie is in de afgelopen jaren een uitgebreid netwerk van betrokken partijen ontstaan. In dit netwerk zitten private partijen (ondernemers, eigenaren, beheerders en vrijwilligers), en overheden op verschillende niveaus: waterschappen, gemeenten, provincies en de rijksoverheid.

Door gezamenlijke investeringen van private en publieke partijen is er tussen 2000 en 2016 is voor circa tweehonderd miljoen geïnvesteerd en zijn veel forten opgeknapt, sluizen gerestaureerd, dijken hersteld en recreatieve verbindingroutes aangelegd. Zeer veel forten kregen een nieuwe, eigentijdse functie.

Wat ooit zorgvuldig gecamoufleerd in het landschap lag, is nu breed gewaardeerd erfgoed. De werking van het systeem in het landschap is tot op de dag van vandaag uitstekend te beleven en waar te nemen. Veel forten van de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn met respect voor het verleden en met behoud van hun authenticiteit gerestaureerd. Een groot aantal heeft nu een educatieve, recreatieve of economische functie. Het linielandschap biedt vandaag de dag een geliefde omgeving voor wandelaars, fietsers, cultuurliefhebbers en rust- of avontuurzoekers.

Voorlopige lijst

De Stelling van Amsterdam werd in 1996 door het Werelderfgoedcomité op de Werelderfgoedlijst opgenomen, als tweede werelderfgoedsite van Nederland. Gelijktijdig diende Nederland in dat jaar een aanvulling in op de *Tentative List*, de voorlopige lijst van nominaties. Daarop staat ook de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Bij de volledige herziening van de Nederlandse voorlopige lijst in 2011 is de Nieuwe Hollandse Waterlinie op deze lijst blijven staan en werd besloten de Nieuwe Hollandse Waterlinie als een uitbreiding van de Stelling van Amsterdam te nomineren.

In 2020 hoopt de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangewezen te worden als UNESCO Werelderfgoed, als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam. De Hollandse Waterlinies hebben dus niet alleen een gezamenlijk verleden, maar krijgen via de weg van het Werelderfgoed ook een gezamenlijke toekomst.

Wat vooraf ging

In mei en juni 2017 is in de colleges van Gedeputeerden Staten van Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht en Noord-Holland besloten om het nominatiedossier voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie aan te bieden aan de Ministerraad. Lidstaat Nederland zou de Nieuwe Hollandse Waterlinie als een uitbreiding (extension) van bestaand werelderfgoed Stelling van Amsterdam, aanbieden aan de UNESCO werelderfgoedcommissie. In de zomer van 2017 bleek dat UNESCO de voorkeur had om een aantal grenswijzigingen bij de Stelling van Amsterdam en de uitbreiding met de Nieuwe Hollandse Waterlinie te behandelen als één dossier, zijnde een Significant Boundary Modification (SBM).

De daartoe noodzakelijke aanpassingen konden niet meer voor de deadline worden verwerkt. Vervolgens is met Unesco en het Rijk afgestemd om het aangepaste nominatiedossier begin 2019 aan te bieden.

Het afgelopen jaar is gebruikt om te komen tot een integraal dossier en is een strategie uitgewerkt om de kans op een succesvolle nominatie te vergroten. De kern daarbij is dat het vanuit het Unesco-perspectief logisch is dat er één wijze van bescherming van het totale werelderfgoed komt. Alle vier provincies hebben hun eigen aanpak en voeren hun eigen beleid op het gebied van bescherming. De Liniecommissie heeft daarom besloten om het ruimtelijk beleid met betrekking tot huidige en toekomstig werelderfgoed bij de vier betrokken provincies te harmoniseren en te versterken. Zo dragen de provincies duidelijk uit dat zij hun rol als siteholder stevig oppakken en beide linies in de toekomst zien als één werelderfgoed, met eenzelfde aanpak en een gezamenlijke organisatie. Het nominatiedossier is ten opzichte van mei 2017 op de volgende belangrijke punten aangepast:

- De harmonisatie van de bescherming van de site en haar attributen als geheel. Hierbij komt er een eenduidige tekst in de omgevingsverordeningen van de provincies en een afgestemde toezicht- en handavingsstrategie. In het verlengde hiervan wordt een gemeenschappelijk uitgangspuntennotitie opgesteld hoe om te gaan met ruimtelijke ontwikkelingen binnen en buiten de site die de OUV van dit erfgoed aantasten.
- Voor de drie hoogdynamische gebieden worden gebiedsanalyses opgesteld waarin de Outstanding Universal Value (OUV) voor deze gebieden is uitgewerkt. Waar nodig hebben deze analyses na vaststelling door Gedeputeerde Staten een nadere kaderstellende werking.
- Een verheldering van de begrenzing van de site, met daarbij eventueel een aantal kleine grenswijzigingen in de omgeving van stedelijk gebied. Dit met als doel een duurzame handhaving van de site.

Aanleiding voor deze wijzigingen zijn het ICOMOS advies op de Minor Boundary Modification (MBM) voor de Stelling van Amsterdam uit juni 2017 over de ruimtelijke bescherming van de site, de overweging van een bufferzone en een verheldering van de begrenzing.

Onderdelen van de UNESCO Nominatie

Om de voordracht van de Nieuwe Hollandse Waterlinie te effectueren vraagt het Werelderfgoedcomité aan de lidstaat waarin het erfgoed is gelegen om een nominatiedossier inclusief een managementplan.

Nominatiedossier

Het nominatiedossier bestaat uit een zorgvuldige beschrijving van het toekomstige werelderfgoed. Dit deel van het nominatiedossier is een statisch document en vormt de basis van de inschrijving in het Werelderfgoed register. Het dossier bevat de verantwoording waarom het betreffende erfgoed wereldwijd uniek is en daarmee een plek op de werelderfgoedlijst verdient.

De Hollandse Waterlinies vertellen het verhaal van de strategische inzet van water bij de verdediging van Nederland. De linies zijn uniek en verdienen het om behouden te blijven voor volgende generaties. Militair-historisch gezien is de Stelling van Amsterdam het ultieme sluitstuk van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het nominatiedossier beschrijft de geschiedenis van 125 jaar verdediging doormiddel van water: Water als bondgenoot. De uitbreiding van de Unesco werelderfgoed status van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie maakt het verhaal van dit bijzondere erfgoed compleet. De uniciteit van het erfgoed wordt vastgelegd in het onderdeel 'Statement of Outstanding Universal Value'. Het dossier bevat verder de exacte begrenzing van het toekomstige werelderfgoed. Ook wordt de mate van authenticiteit en integriteit van het erfgoed beschreven, waarmee wordt aangetoond dat het erfgoed voldoende compleet is om de OUV te representeren en dat het systeem van de Hollandse Waterlinies herkenbaar en beleefbaar is.

Statement of Outstanding Universal Value

Centraal in het nominatiedossier staat het Statement of Outstanding Universal Value (SOUV). Dit Statement of Outstanding Universal Value sluit aan bij de SOUV van de Stelling van Amsterdam en geeft de toegevoegde waarde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie ten opzichte van de Stelling van Amsterdam aan. Op basis van dit statement is het nominatiedossier en het managementplan verder uitgewerkt. In het statement worden drie hoofdkenmerken van beide linies genoemd: het strategisch landschap, de waterstaatkundige werken en de militaire versterkingen.

Statement of Outstanding Universal Value

a) Korte synthese

De Hollandse Waterlinies vormen een compleet verdedigingssysteem dat zich uitstrekt over 200 km langs de rand van het bestuurlijk en economisch centrum van Holland. Het bestaat uit de lijnvormige Nieuwe Hollandse Waterlinie en de kringvormige Stelling van Amsterdam. Dit systeem, gebouwd tussen 1815 en 1940, is een ingenieus netwerk van 97 fortificaties, verbonden met een complex van dijken, sluizen, gemalen, kanalen en inundatiepolders. De polders langs de fortenlijn hebben elk hun eigen inundatiefaciliteiten. Het is een waardevol voorbeeld van een verdedigingswerk dat is gebaseerd op tijdelijke inundatie van het omliggende land. Het waterpeil was een kritische factor in het succes van de Hollandse Waterlinies; het moest te hoog zijn om te doorwaden, maar te laag om de overkant met schepen te kunnen bereiken.

Sinds de 16e eeuw maken de Nederlanders ook voor defensiedoeleinden gebruik van hun bijzondere kennis van waterbeheer en waterwerken. Omdat de Hollandse Waterlinies voortdurend zijn aangepast aan de voortschrijdende krijgstechnieken en waterstaatkundige kennis, geven ze een uniek en compleet overzicht van 125 jaar evolutie van militair waterbeheer en bouw van fortificaties. De uitzonderlijke samenhang van het strategisch landschap, de waterstaatkundige werken en militaire versterkingen is nog altijd herkenbaar.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie bevat goed geconserveerde bijzondere waterwerken, waaronder de eerste waaiersluis, een sluisstype dat nadien wereldwijd is toegepast. De Stelling van Amsterdam bevat forten die een belangrijke plaats innemen in de geschiedenis van militaire engineering wereldwijd. Ze markeren de overgang van bakstenen kazemattenforten uit de traditie van Montelambert naar de staal- en betonconstructies, die hun hoogste graad van perfectionering bereikten in de fortificaties van de Maginotlinie en de Atlantikwall. De combinatie van vaste posities met de inzet van mobiele artillerie in de ruimte tussen de forten was destijds ook zeer geavanceerd.

b) Verantwoording van de criteria

Criterion (ii)

De Hollandse Waterlinies vormen een buitengewoon voorbeeld van een uitgebreid, geïntegreerd verdedigingssysteem, dat sinds de start van de bouw in de vroege 19e eeuw intact is gebleven en goed is geconserveerd. Het maakt onderdeel uit van een continuüm van defensieve maatregelen waarbij bij de bouw werd geanticipeerd op ontwikkelingen in de oorlogsvoering. De daarbij gemaakte keuze zijn van (grote) invloed geweest op ontwikkelingen (in de bouw van forten) onmiddellijk voor en na de tweede wereldoorlog.

Criterion (iv)

De Hollandse Waterlinies vormen een uitstekend voorbeeld van een uitgebreid en ingenieus systeem van militaire verdediging door inundatie, dat gebruik maakt van eigenschappen en elementen in het landschap. Het goed bewaard gebleven netwerk van fortificaties in hun landschappelijke context is uniek in de Europese architectuurgeschiedenis.

De forten illustreren de ontwikkeling in de militaire architectuur tussen 1815 en 1940, in het bijzonder de overgang van gebruik van baksteen naar gewapend beton in de Stelling van Amsterdam. Deze transitie, met experimenten in gebruik van beton en de nadruk op het gebruik van ongewapend beton is een hoofdstuk van de Europese architectuurgeschiedenis waarvan slechts weinig bewaard is gebleven.

Criterion (v)

De Hollandse Waterlinies vormen een buitengewoon voorbeeld van het Nederlandse meesterschap in land- en waterbeheersing. Ze tonen de unieke manier waarop de Nederlandse vindingrijkheid en expertise in waterbeheersing is ingezet voor de verdediging van het bestuurlijke en economische hart van het land, inclusief de hoofdstad.

c) Statement van integriteit

De Hollandse Waterlinies en hun individuele onderdelen vormen een compleet, geïntegreerd verdedigingssysteem. Het is sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer gebruikt voor militaire doeleinden en formeel buiten werking gesteld in 1963.

De hoofdverdedigingslijn en de inundatievlaktes zijn duidelijk herkenbaar gebleven in het landschap, mede dankzij de civiele functie van veel van deze landschapselementen. De kenmerkende openheid van de inundatievlaktes is behouden in de delen van de Hollandse Waterlinies waar de ontwikkelingsdruk laag was na beëindiging van het militaire gebruik. In verstedelijkte delen geldt streng beleid om aantasting van de visuele integriteit van de inundatievelden en de hoofdverdedigingslijn te voorkomen.

De reeks waterstaatkundige werken en militaire versterkingen die het verdedigingssysteem van inundatie ondersteunden, vormen een eenheid en zijn intact, ook in hun onderlinge samenhang en hun relatie met het landschap. De forten, batterijen en veldversterkingen zijn een groep verbonden bouwwerken waarin opeenvolgende bouwfasen duidelijk herkenbaar zijn. Omdat de directe omgeving van elk fort decennialang een verboden militaire zone is geweest, is het karakter van deze gebieden behouden gebleven.

d) Statement van authenticiteit

De Hollandse Waterlinies zijn nog steeds een coherent, door de mens gemaakt landschap. Een helder gedefinieerd landschap, waarin de mens natuurlijke elementen zoals land en water heeft geannexeerd in een gebouwd systeem van civiele werken. Het militaire gebruik is beëindigd, maar de landschappelijke en gebouwde attributen zijn nog aanwezig. Het overgrote deel van de forten en militaire bouwwerken is bewaard gebleven in hun oorspronkelijke ontwerp en specificaties. De Outstanding Universal Value komt tot uiting in:

- de authenticiteit van het ontwerp (de typologie van forten, sluizen, batterijen en verdedigingswallen),
- het specifieke gebruik van bouwmaterialen (baksteen, ongewapend én gewapend beton),
- het vakmanschap (uiterst secure bouw, blijkens de toestand van de constructies en hun volmaaktheid) en
- de werken in hun setting (als een onderling verbonden militair functioneel systeem in het aangelegde landschap van polders en de bebouwde omgeving).

Sinds de jaren negentig zijn de Hollandse Waterlinies met hun afzonderlijke attributen met grote zorgvuldigheid gerestaureerd, onderhouden, toegankelijk gemaakt, herbestemd en geëxploiteerd. Grootschalige reconstructies komen niet voor; enkele kleinschalige voorbeelden van heraanleg hebben een educatieve bedoeling en zijn als zodanig herkenbaar. Een groot aantal forten heeft nu een educatieve, recreatieve of economische functie. De militaire geschiedenis blijft voelbaar, ook doordat de historische verhalen in het gebied zelf en via verschillende media verteld blijven worden.

e) Bescherming en management

Bescherming

De rijksoverheid verplicht provincies en gemeenten om het behoud van de Outstanding Universal Value op te nemen in de regionale en lokale plannen en regelgeving, gebaseerd op het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) en vanaf 2021 op de Omgevingswet.

Bovendien zijn alle bouwwerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie beschermd als rijksmonument en wordt de samenhang met het landschap beschermd. Een aantal attributen van de Stelling van Amsterdam geniet ook bescherming als rijksmonument; resterende attributen zijn beschermd als provinciaal monument. In alle gevallen geldt een vergunningplicht voor bouwkundige en ruimtelijke ontwikkelingen, waarbij getoetst wordt op het behoud van het monumentale karakter.

Managementorganisatie

De provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant zijn gezamenlijk siteholder van de Hollandse Waterlinies. Deze provincies werken samen in de 'Liniecommissie'. De twee beheerorganisaties - projectbureau Stelling van Amsterdam en het programmabureau Nieuwe Hollandse Waterlinie - gaan per 1-7-2020 op in één organisatie die het integraal managementplan gaat uitvoeren.

Ruimtelijke ontwikkelingen

De Hollandse Waterlinies beschermden het economisch en bestuurlijk centrum van Nederland. De druk van stedelijke ontwikkeling is in enkele delen groot, vooral waar het verdedigingssysteem op korte afstand langs stedelijk gebied is aangelegd.

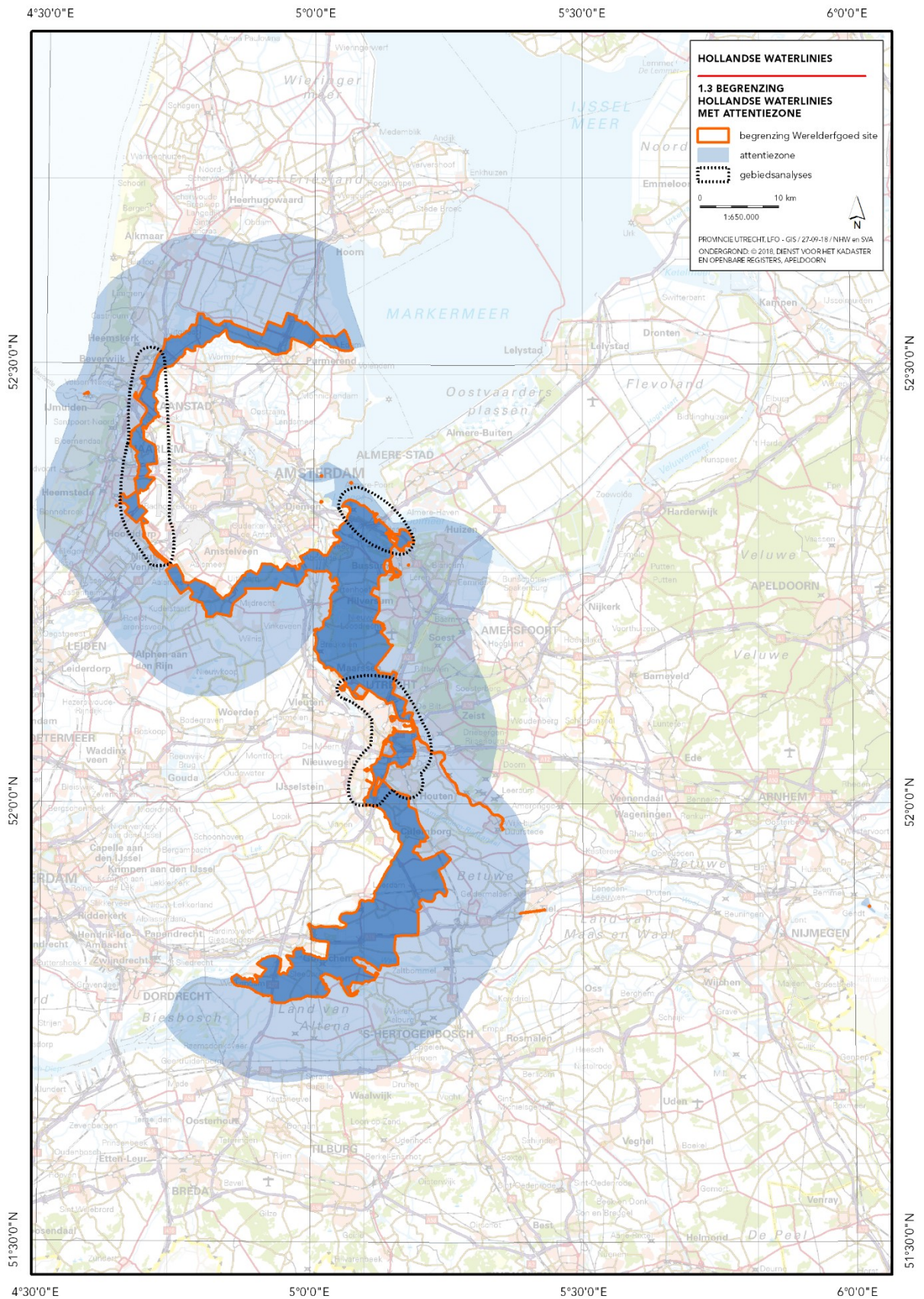
Ontwikkelingen worden uitsluitend toegelaten als ze binnen de planologische kaders vallen en ze zodanig zijn ontworpen dat ze de OUV instandhouden of versterken. Dat vraagt van de siteholder en andere betrokken overheden om zorgvuldige afwegingen en een nauwkeurige toetsing aan de integriteit en authenticiteit van het werelderfgoed. Daarvoor zijn checks and balances ingebouwd. Initiatieven met een grote schaalgrootte en potentieel grote invloed worden onderworpen aan een Heritage Impact Assessment (HIA). Voor potentieel ingrijpende ontwikkelingen (zoals de energietransitie) wordt een strategische HIA uitgevoerd naar de verhouding tot het werelderfgoed.

Advisering door onafhankelijke deskundigen is bovendien structureel verankerd in het proces, zowel op het niveau van het gehele Werelderfgoed (Kwaliteitsteam), het provinciale niveau (provinciale adviseur ruimtelijke kwaliteit) als op lokaal niveau (welstandcommissie en monumentencommissie).

Begrenzing Hollandse Waterlinies

Een belangrijk onderdeel van het nominatiedossier is de begrenzing van de Hollandse Waterlinies. De begrenzing geeft aan welke gebieden, structuren en elementen onderdeel uitmaken en gaan maken van het werelderfgoed. De begrenzing is onder regie van de Liniecommissie tot stand gekomen in samenspraak met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het programmabureau Stelling van Amsterdam, de betrokken overheden, eigenaren en andere partijen. De voorgestelde begrenzing bevat naast de uitbreiding met de Nieuwe Hollandse Waterlinie ook een aantal wijzigingen in de begrenzing van de Stelling van Amsterdam: op drie plaatsen stellen we een uitbreiding voor en op zeven plaatsen een inperking.

Het uitgangspunt van de begrenzing is dat alle onderdelen die deel uitmaken van de drie hoofdkenmerken 'strategisch landschap', 'waterstaatkundige werken' en 'militaire versterkingen', volledig tot het werelderfgoed gaan behoren, voor zover ze de oorspronkelijke erfgoedwaarden voldoende representeren. In de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn vergeleken met de Stelling van Amsterdam grotere delen van het strategisch landschap, met name inundatiegebieden, onaangetast gebleven, deze gebieden zijn volledig in de begrenzing opgenomen. Daar waar het strategisch landschap is aangetast, niet meer voldoende herkenbaar is of niet duurzaam gehandhaafd kan worden, zijn deze delen buiten de begrenzing van het erfgoed gehouden.

Attentiezone Werelderfgoed

ICOMOS, het adviesorgaan van UNESCO, heeft meerdere keren geadviseerd om een bufferzone rondom de begrenzing van de Hollandse Waterlinies in te stellen. Dit met als doel om aantasting door externe ontwikkelingen, die van invloed zijn op zichtlijnen en de beleving van het werelderfgoed, buiten het erfgoed in de toekomst te voorkomen. In het nominatiedossier is dit advies ingevuld door een attentiezone rondom het toekomstige werelderfgoed aan te duiden op basis van bestaande beschermingsregimes.

De bescherming is gebaseerd op bestaande wet- en regelgeving zoals bestemmingsplannen, N2000 e.d. Deze zone is aan de veilige zijde; de kant die beschermd moest worden, gesteld op 50 meter in aansluiting op de afstand die ook de Stelling van Amsterdam hanteert. Voor de onveilige zijde; de kant waar de vijand vandaan kwam, is gekozen voor een weergave van de zone met 10 kilometer.

Managementplan

Het managementplan beschrijft hoe de bescherming van de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie nu is georganiseerd en geeft aan welke stappen zorgen voor een integrale bescherming van het beoogde Werelderfgoed Hollandse Waterlinies. Dit managementplan heeft betrekking op twee jaar. Indien de nominatie succesvol is zal, zodra het huidige managementplan van de Stelling van Amsterdam (2015-2020) afloopt, een integraal managementplan voor de Hollandse Waterlinies vanaf 2021 in werking treden.

Het managementplan bestaat uit drie delen:

- Deel 1: Koepelnotitie Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie Samen Sterker:
Strategie voor de Hollandse Waterlinies.
- Deel 2: Stelling van Amsterdam: het vigerende managementplan voor 2015 – 2020
- Deel 3: Nieuwe Hollandse Waterlinie: managementplan voor 2019-2020

Deel 1: Koepelmanagementplan 'Samen sterker!'

Met de uitbreiding van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie is ook een proces van hernieuwde samenwerking gestart tussen de siteholders van de Stelling van Amsterdam en het huidige programmabureau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Vooruitlopend op de beslissing van UNESCO over de werelderfgoed uitbreiding tot 'Hollandse Waterlinies' wordt het management van beide linies gekoppeld.

Dit koepelmanagementplan heeft het motto 'Samen sterker!' meegekregen. Dat is niet nieuw; de samenwerkende provincies Gelderland, Noord-Holland, Utrecht en Noord-Brabant hanteren het motto al vanaf het begin van het nominatietraject (2011) van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Met 'Samen sterker' wordt niet alleen bedoeld dat Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie vroeger als verdedigingslinie samen sterker waren dan afzonderlijk. Er wordt ook bedoeld dat de status van Werelderfgoed meerwaarde heeft omdat zo het hele verhaal van de Hollandse Waterlinies verteld kan worden. In het koepelmanagementplan worden 6 thema's beschreven waarop de twee linieorganisaties nu al samenwerken. Deze 6 thema's worden hieronder kort toegelicht.

Siteholder

Bij het behalen van de Werelderfgoed status voor de Hollandse Waterlinies wordt vanaf juli 2020 één siteholder verantwoordelijk voor de duurzame instandhouding van het hele werelderfgoed. De vier provincies werken vanaf dit moment samen in een Gemeenschappelijk Orgaan. Dit is een bestuurlijk samenwerkingsverband op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen. De provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant worden samen de siteholder over de Hollandse Waterlinies.

Integraal managementplan vanaf 2021

Vanaf juli 2020 stelt de siteholder, onder verantwoordelijkheid van de bestuurders van de Liniecommissie, een integraal managementplan op voor de Hollandse Waterlinies voor de periode vanaf 2021. Hierin worden de taken en verantwoordelijkheden van de siteholder en de betrokken partijen beschreven. Dit managementplan wordt opgesteld in samenwerking met partners uit de praktijk.

Uitdragen gezamenlijk verhaal

De afgelopen drie jaren hebben de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie in toenemende mate samengewerkt. Het doel van deze samenwerking is het stimuleren van een bezoek aan de Hollandse Waterlinies en hun omgeving. Communicatie en marketing vergroten de bekendheid en herkenbaarheid van de Outstanding Universal Value van het erfgoed. Basis hiervoor is het vertellen van het gezamenlijke verhaal van de Hollandse Waterlinies: 'Water als bondgenoot', op veel verschillende plekken en in verschillende vormen. In samenwerking met de vele samenwerkingspartners in het veld worden diverse communicatiekanalen en marketingmiddelen ingezet om dit te bereiken.

Harmonisatie planologische bescherming

In 2017 deed ICOMOS een aantal aanbevelingen aan lidstaat Nederland over de planologische bescherming van het werelderfgoed Stelling van Amsterdam. Deze aanbevelingen waren aanleiding om onderzoek te doen naar de organisatie van planologische bescherming. Hieruit kwam naar voren dat alle provincies in hun ruimtelijk beleid rekening houden met de cultuurhistorische waarde van de Hollandse Waterlinies. Tegelijkertijd bleek ook dat de uitwerking in de praktijk per provincie verschilde. In de colleges van Gedeputeerde Staten van de 4 provincies is in juni 2018 besloten dat de bescherming geharmoniseerd zal worden. Er komt eenzelfde aanpak binnen het hele werelderfgoed Hollandse Waterlinies. Dit gaat de komende jaren uitgewerkt worden op de volgende onderdelen:

- Er komt een geharmoniseerde tekst voor de provinciale omgevingsverordeningen ter bescherming van het werelderfgoed en in het verlengde hiervan gewerkt aan één kwaliteitshandboek voor de gehele site;
- In het verlengde van deze harmonisatie wordt een gemeenschappelijk uitgangspuntennotitie opgesteld hoe om te gaan met ruimtelijke ontwikkelingen die de OUV van dit erfgoed kunnen aantasten.
- Voor hoogdynamische gebieden in en om de site wordt het instrument van de gebiedsanalyses ingevoerd. De gebiedsanalyses geven een uitwerking van de Outstanding Universal Values (OUV) ter plekke en dienen als input bij de afweging van ruimtelijke ontwikkelingen. Ook dienen deze analyses als basis voor HIA's. In 2018 wordt gestart met de gebiedsanalyse Rondom Utrecht. In 2019 starten de gebiedsanalyses voor Heemskerk-Schiphol en Vechtstreek Noord.

Effectief monitoringssysteem

In richtlijnen van UNESCO wordt monitoring als een belangrijk instrument in de bescherming van werelderfgoed genoemd. Monitoring brengt de Outstanding Universal Value van het werelderfgoed ten opzichte van de staat van het werelderfgoed (state of conservation) in beeld voor siteholder en *lidstaat*, de Nederlandse overheid. Bovendien genereert de monitor informatie van belang voor de Periodieke Rapportage die UNESCO eens in de 6 jaar vraagt (artikel 29 Werelderfgoedverdrag).

In de monitor voor het werelderfgoed Hollandse Waterlinies zijn de belangrijkste indicatoren:

- Het tijdig signaleren van ontwikkelingen (factoren) met mogelijke impact op de Outstanding Universal Value;
- Het bijhouden van de staat van onderhoud van de representatieve elementen (attributen) van het werelderfgoed;
- Het bewaken van de voortgang van het site-management gericht op het behouden en uitdragen van de Outstanding Universal Value.

Agenda 2030: Partnerschap en duurzaamheid

Volgens de internationale richtlijnen (Operational Guidelines paragraph 111, Management systems, 2016) moet werelderfgoedbescherming plaatsvinden in partnerschap met lokale partijen, waarbij duurzaam gebruik een centrale opgave is. De aan een fort of object toegekende functie dient passend te zijn bij de integriteit en authenticiteit van Hollandse Waterlinies. Dit vereist maatwerk per fort of object en per locatie. Hierbij wordt tegelijkertijd aangegeven dat niet alles kan. De siteholder spreekt betrokken overheden aan op hun wettelijke bevoegdheden indien ongewenste functieverandering plaatsvindt. De resultaten van deze projecten worden opgenomen in het gezamenlijke Managementplan vanaf 2021.

Deel 3: Managementplan Nieuwe Hollandse Waterlinie

Voor de Stelling van Amsterdam is al een managementplan opgesteld, die is opgenomen als deel 2 van het managementplan. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie is een aanvullend managementplan opgesteld (deel 3). Dit deel sluit qua inhoudsopgave aan bij het huidige managementplan van de Stelling van Amsterdam. Dit plan richt zich vooral op wat de afgelopen jaren is bereikt, de huidige situatie en de periode tot en met 2020 (waarna het nieuwe gezamenlijke managementplan van kracht wordt).

Rollen en verantwoordelijkheden

Een belangrijk onderdeel van het management plan is de beschrijving van de huidige organisatiestructuur van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de rollen en verantwoordelijkheden van de betrokken partijen. De Nieuwe Hollandse Waterlinie beslaat een groot gebied waar een veelheid aan stakeholders en andere partijen bij betrokken is. Al deze partijen spelen een rol bij het beschermen, ontwikkelen, beleven en uitdragen van de site. Hiermee wordt bedoeld het zichtbaar, beleefbaar en toegankelijk maken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, bescherming bieden en aantasting voorkomen van de OUV voor ontwikkelingen in en buiten de site en last but not least het uitdragen van de unieke waarden van de linie, zodat deze bekend zijn en gewaardeerd worden door een breed publiek. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie bestaat een kwaliteitsteam van externe en onafhankelijke adviseurs dat zich vooral richt op vragen met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit. Het kwaliteitsteam adviseert gevraagd en ongevraagd aan de Liniecommissie.

Het managementplan is in samenspraak met de overheden, eigenaren, exploitanten en andere belanghebbenden opgesteld. In het managementplan is opgenomen dat alle partners hun eigen verantwoordelijkheid hebben en nemen ten aanzien van de bescherming, het beheer en de ontwikkeling. Daarnaast werken partijen ook samen aan deze onderwerpen en aan de beleving en recreatieve benutting van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Draagvlak

Voor de toekenning van de UNESCO Werelderfgoedstatus is aantoonbaar draagvlak bij betrokken partijen (overheden, eigenaren, maatschappelijke organisaties, etc.) een belangrijke voorwaarde. Met de ondertekening van de steunbetuiging op 20 april 2017 die de voordracht van de Nieuwe Hollandse Waterlinie voor UNESCO Werelderfgoed als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam ondersteunt, werd dit opnieuw aangetoond. De partijen die de steunbetuiging hebben getekend bevestigden daarmee zich naar vermogen in te zetten om de uitzonderlijke waarde van dit toekomstig Werelderfgoed te beschermen, te ontwikkelen en uit te dragen.

Community

In het kader van het Nationaal Project is bijgedragen aan de oprichting van de Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO). Deze stichting heeft zich met steun van de provincies ontwikkeld tot faciliterend steunpunt op het gebied van communicatie en marketing voor ondernemers en exploitanten van vooral de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De stichting die inmiddels ruim vijf jaar bestaat, werkt thans in opdracht van de programma-organisaties aan publiekscommunicatie en community-vorming van Linie-ondernemers.

Geconcludeerd kan worden dat de afgelopen jaren in en rond de Hollandse Waterlinies een omvangrijk netwerk is ontstaan van participerende partijen: bestuurders van overheden en betrokken organisaties, ondernemers van bedrijven binnen en buiten het erfgoed, eigenaren, natuurorganisaties, vrijwilligers en gebruikersgroepen.

De participatie van duizenden zo niet tienduizenden betrokkenen in dit netwerk - en daarmee betrokkenen bij dit potentiële werelderfgoed - weerspiegelt de robuuste maatschappelijke verankering. Dit netwerk vormt de basis van het erfgoed.

Consequenties van de UNESCO nominatie

De plaatsing op de werelderfgoedlijst is een internationaal teken van waardering. De Hollandse Waterlinies vertellen het complete - en unieke - verhaal van Nederland en de strategische inzet van water als militair verdedigingssysteem. Zij vormen daarmee het grootste cultuurhistorische Werelderfgoed van Nederland. De gebieden en objecten op deze lijst zijn uniek in de wereld. Het land dat de status aanvraagt, verklaart de gebieden en objecten te zullen behouden en beschermen voor de lange termijn. Dit kan met bestaande wet- en regelgeving. De planologische bescherming zoals deze nu van kracht is in rijks-, provinciale en gemeentelijke verordeningen, blijft ongewijzigd. UNESCO legt zelf geen regels op. De plaatsing op de werelderfgoedlijst levert wel de verplichting op om ruimtelijke ontwikkelingen in en om de site te melden in het geval die ontwikkelingen negatieve consequenties kunnen hebben voor het werelderfgoed.

Een plaats op de Werelderfgoedlijst geeft officieel internationale erkenning aan het erfgoed. Bovendien kan dit predicaat worden gebruikt als marketinginstrument om bijzondere plekken onder de aandacht te brengen van een groot (internationaal) publiek. Het biedt economische kansen voor onder meer recreatie en toerisme en verplicht om het erfgoed met alle betrokken partijen voor de toekomst te behouden. Zo moet Nederland elke zes jaar aan het Werelderfgoed comité van UNESCO doorgeven wat het heeft gedaan om het Werelderfgoed verdrag goed uit te voeren. De status van Werelderfgoed voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam is een bekroning van de samenwerking met vele partijen aan behoud en ontwikkeling van de linie. Het is een beloning voor de inzet en het enthousiasme van de vele overheden, eigenaren, vrijwilligers en ondernemers en biedt mogelijkheden om investeringen beter te laten renderen.

Proces bij Provincies, Rijk en UNESCO

Nadat op 25 september de provinciale besturen besluiten het dossier aan te bieden aan de minister van OC&W wordt het dossier verder gereed gemaakt. Het dossier wordt inhoudelijk geperfectioneerd en in het Engels vertaald, de tekst wordt opgemaakt en van illustraties voorzien. In het oktober vindt een completeness check plaats door UNESCO Parijs. Simultaan vindt bij het Rijk interdepartementaal overleg plaats, voorafgaand aan besluitvorming in de ministerraad over het nominatiedossier, uiterlijk in december 2018. Na deze besluitvorming biedt de minister van OCW het dossier in januari 2019 aan bij het World Heritage Centre van UNESCO. In 2019 beoordelen één of meer deskundigen van de International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), het adviesorgaan van UNESCO, het dossier. Het is mogelijk dat op basis van de completeness check en de beoordeling door ICOMOS (2019) in het dossier aanpassingen en verbeteringen worden doorgevoerd.

Het World Heritage Comité, opgericht in het kader van de Conventie, besluit uiteindelijk in juli 2020 of de Nieuwe Hollandse Waterlinie als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam werelderfgoed wordt. Samen vormen ze dan het werelderfgoed de Hollandse Waterlinies.

Mijlpalen

Oktober 2018	Bestuurlijke besluitvorming GS-en
Oktober 2018	Completeness check UNESCO
November 2018	Voorportalen ministerraad
December 2018	Besluitvorming Ministerraad
Januari 2019	Aanbieding dossier aan World Heritage Centre van UNESCO in Parijs
September 2019	Inspectie ICOMOS inspecteurs
Juli 2020	Besluitvorming World Heritage Comité